

Dagens miljömärkning av vildfångad fisk behöver förbättras

Dagens miljömärkning av vildfångad fisk kan inte fullt ut garantera hållbart fiske. Eftersom certifieringen tar avstamp i fiskeförvaltningen och dess ramar behöver politiker ta större ansvar för att driva utvecklingen åt rätt håll. För att konsumenter i nästa steg ska kunna göra hållbara val krävs bättre information om vad märkningarna innebär.

Försäljningen av fisk i Sverige ökade med knappt 8% mellan 2019 och 2020,¹ och väntas öka även framöver. Enligt en konsumentundersökning från 2020 planerar 26% av befolkningen i Sverige att äta mer fisk och skaldjur.² Samtidigt väljer allt fler aktörer inom dagligvaruhandeln och offentlig sektor att köpa miljömärkt fisk.³

Miljömärkning kan styra konsumtionen i en hållbar riktning

Det kommersiella fisket har i många områden lett till negativa effekter på den biologiska mångfalden och ekosystemen i stort,⁴ vilket i sin tur riskerar vår livsmedelsförsörjning. För att kunna garantera en fullt ut hållbar miljömärkning behöver därför kraven vara högre än de som ingår i rådande förvaltning. Aspekter som bör ingå i en önskvärd miljömärkning är, utöver fiskbeståndens storlek (biomassa),⁵ även hänsyn till ekosystemet som fisken lever i, och beståndens ålders- och storleksstruktur. På så vis kan man få en bättre bild av beståndens status. Andra viktiga faktorer att ta hänsyn till när det gäller miljömärkt fisk är att den inte har fiskats upp med redskap som förstör bottenmiljöerna. En miljömärkning som ställer högre krav än rådande förvaltning kan styra fiskkonsumtionen i en hållbar riktning.

Slutsatser

- Den vetenskapliga rådgivningen (ICES) tar inte hänsyn till fiskbeståndens ålders- och storleksstruktur samt har osäkra beståndsuppskattningar. För att MSC ska kunna garantera ett hållbart fiske behöver de ta höjd för dessa brister när yrkesfisken utvärderas för certifiering.
- MSC:s certifieringssystem innebär att fullt hållbart fiske oftast inte kan garanteras eftersom 92% av certifierade yrkesfisken inte uppnått alla hållbarhetskriterier och olämpliga fiskemetoder kan certifieras.
- Konsumentinformationen är bristfällig då fisk märks likadant i butik oavsett om alla hållbarhetskriterier är uppnådda eller inte. För att förbättra förutsättningarna att handla hållbar fisk behöver villkorlig certifiering framgå i butik, på myndigheters webbplatser och tydligare på MSC:s hemsida.
- Större krafttag krävs från politiker och myndigheter för att förbättra förutsättningarna för hållbart fiske. Marknaden kan inte på egen hand säkerställa en hållbar fiskkonsumtion.
- Trots bristerna är miljöcertifierad vildfångad fisk något bättre än icke-certifierad. Enligt MSC har de bidragit till att 95% av MSC-certifierade yrkesfisken har gjort miljöförbättringar i sina verksamheter.

MSC är den dominerande miljömärkningen

I dag finns i huvudsak tre miljömärkningar av fisk på den svenska marknaden, MSC (Marine Stewardship Council), ASC (Aquaculture Stewardship Council) och KRAV. MSC är en miljömärkning för vildfångad fisk, ASC för odlad fisk, och KRAV för både vildfångad och odlad fisk. MSC och ASC är globala certifieringar medan KRAV endast existerar på den svenska marknaden. Det här policypappret fokuserar på vildfångad fisk och kommer därför inte närmare att gå in på ASC.

MSC har funnits sedan 1997 och är den dominerande miljömärkningen av vildfångad fisk. Mellan 2019-2020 certifierade MSC totalt 14,7 miljoner ton sjömat vilket motsvarade 17,4% av den globala fångsten.⁶ Organisationen etablerades som en reaktion på torskens kollaps i kanadensiska Grand Banks 1992 i syfte att få stopp på överfisket och säkerställa hållbara fiskbestånd.⁷ MSC:s certifiering har stadigt ökat i omfattning såväl nationellt som internationellt.⁸ MSC är särskilt bra på spårbarhet. Över 99% av de MSC-certifierade produkterna uppges vara korrekt ursprungsmärkta.⁹ Den andra miljömärkningen av vildfångad fisk, KRAV, bygger sedan 2019 på MSC:s standard men inkluderar även egna kriterier för social hållbarhet, klimatpåverkan och fiskeredskap.¹⁰ I första steget behöver ett fiske vara MSC-certifierat för att kunna ansöka om att bli KRAV-certifierat.¹¹ Av den anledningen behandlar det här policypappret främst MSC och fokuserar i huvudsak på fisk men även i viss mån annan sjömat.

En majoritet av certifierade yrkesfisker är villkorade

MSC:s standard för certifiering kräver att tre principer för hållbart fiske uppfylls: 1) hållbara fiskbestånd, 2) minimerad miljöpåverkan, och 3) god fiskeförvaltning.¹² Vid certifieringen används en poängsättning för ett antal hållbarhetskriterier, fastställda av MSC, inom de tre principerna för hållbart fiske.¹³ Yrkesfisker kan bli villkorligt certifierade, vilket innebär att de inom fem år måste genomföra förbättringar inom de kriterier där poäng saknas.¹⁴ Idag är 92% av alla MSC-certifierade yrkesfisker villkorade.¹⁵ MSC menar att villkorlig certifiering är en del av deras certifieringsprogram och uppdrag och att man på så sätt kan nå ut till fisken som inte är 'top of the line' ännu men som vill bli bättre.¹⁶ Sedan MSC etablerades 1997 har 95% av villkorligt certifierade yrkesfisker gjort miljöförbättringar i sina fiskeverksamheter som MSC anser förbättrar hållbarheten.¹⁷

Fiske på sårbara bestånd kan certifieras på grund av brister i vetenskapliga underlag

MSC använder sig av tredjepartscertifiering vilket innebär att det är ackrediterade certifieringsorgan som utför fiskeutvärderingarna mot MSC:s standard. Certifieringsorganen utgörs av oberoende experter, däribland

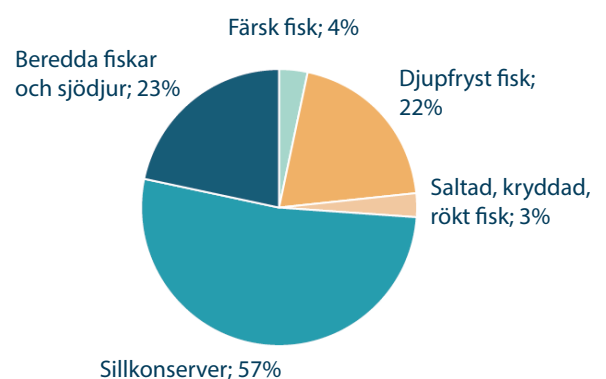
forskare och intressenter, som tillsätts av ackrediteringsorganet ASI (Assurance Services International).¹⁸

Fiskeutvärderingarna i Europa bygger på vetenskapliga underlag från det internationella havsforskningsrådet ICES, ett vetenskapligt organ som ansvarar för råden inför förhandlingarna av fiskekvoterna inom EU. Den vetenskapliga rådgivningen anger nivån för maximal hållbar avkastning (MSY) för olika bestånd - alltså den nivå som man anser kan fiskas upp utan att bestånden minskar.¹⁹ Råden tar däremot inte hänsyn till förändringar i beståndens ålders- och storleksstruktur. För att kunna garantera ett hållbart fiske och förbättra förutsättningarna för rekrytering skulle mycket vara vunnet ur ett ekologiskt perspektiv om man vägde in ett beståndets storleks- och åldersstruktur, menar flera forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU).²⁰ En historisk tillbakablick i förvaltningen visar dessutom att den vetenskapliga beståndsuppskattningen är behäftad med stora osäkerheter och ofta har överskattat beståndsstorleken.²¹ Dagens tillämpning av MSY i fiskeförvaltningen har små säkerhetsmarginaler.²² Osäkerheter kring data och modeller för beståndsuppskattningar ger resultat som måste tolkas med försiktighet.²³ Eftersom MSC:s certifieringsorgan förlitar sig på ICES råd i sina utvärderingar innebär det i praktiken att yrkesfisker som fiskar på sårbara bestånd kan certifieras.

Faktaruta

Försäljning av miljömärkt fisk

Av det totala försäljningsvärdet av fisk och sjömat i Sverige (färsk, fryst och beredd) 2020 var ca 18% miljömärkt. Miljömärkta sillkonserver stod för merparten; 57% av det totala försäljningsvärdet (Källa: SCB).

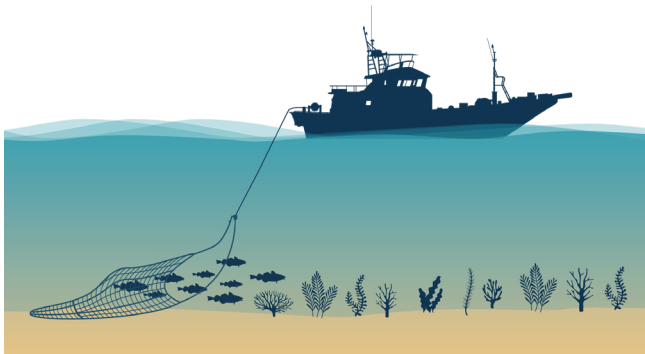

Diagrammet visar andelen av försäljningsvärdet för miljömärkt fisk i olika kategorier 2020.

Försiktighetsprincipen användbar för att möta bristerna i de vetenskapliga underlagen

Ett sätt att bemöta bristerna i de vetenskapliga underlagen som ligger till grund för fiskeutvärderingarna inför certifiering är att tillämpa försiktighetsprincipen.

Den innebär att bristerna ska beaktas och att åtgärder kan behöva vidtas även om det finns kunskapsluckor i forskningen.²⁴ För att säkerställa livskraftiga bestånd kan fiskekvoterna sättas under MSY, exempelvis förespråkar marinekologen Henrik Svedäng vid Stockholms universitet en 50% minskning.²⁵ I sammanhanget är det även relevant att ta hänsyn till de utmaningar som vi med säkerhet vet att planeten och haven står inför, och som påverkar förutsättningarna för fisket. Exempelvis är Östersjön redan drabbat av övergödning, och klimatförändringar beräknas orsaka höjd vattennivå och minskad istäckning, vilket får konsekvenser för marina arter och ekosystem. Detta bedöms även påverka hur vi i framtiden kan bedriva sjöfart, fiske och vattenbruk.²⁶ Det förekommer även naturliga förändringar i fiskbestånden och miljön som inte är helt kompatibla med MSY-ansatsen.²⁷ Vi vet också att fiskbestånd snabbt kan fiskas ned och kollapsa, vilket exempelvis var det som skedde med Östersjötorskens östra bestånd. Om MSC tillämpar försiktighetsprincipen med fokus på att säkerställa livskraftiga bestånd skulle certifiering av yrkesfisken som ligger på gränsen för vad som är hållbara uttag kunna undvikas.

Bottentrålning har stor påverkan på livsmiljön på botten och kan dessutom bidra till frisättning av koldioxid och näringsämnen.

Olämpliga fiskemetoder kan ingå i certifiering

Alla yrkesfisken som använder lagliga fiskemetoder kan ansöka om MSC-certifiering, till skillnad från KRAV som varken tillåter bom- eller bottentrålning (förutom när det gäller nordhavsräka).²⁸ Enligt en del forskare är det tveksamt att miljöcertifiera fisken som använder bottentrålning som fångstmetod.²⁹ Utöver massiva fiskeuttag och risken för bifångst av potentiellt känsliga arter till följd av bottentrålning, så kan redskapet förstöra bottenmiljöer och havsbottens ekosystem, samt ha negativa effekter på biogeokemiska processer i sedimenten som reglerar närings- och kolcykler.³⁰ Bottentrålning kan bidra till frisättning av fosfor som späder på övergödningen och koldioxid som påskyndar klimatförändringarna. Dessutom kan bottentrålning röra upp miljögifter i sedimenten.³¹ Trots det kan dessa trålfisken MSC-certifieras med argumentet att metoden kan användas utan att skada havsmiljön.³² Enligt Malin Jonell, forskare vid Kungliga Vetenskapsakademien och Stockholm Resilience

Centre (SRC), skulle certifiering i stället i större utsträckning kunna användas för att visa på vad som är verkligt hållbar sjömat.³³ Även Världsnaturfonden, som i stort är positiva till MSC, är kritiska till att bottentrålning fisk kan certifieras med argumentet att det river upp bottenmiljöer.³⁴

Global standard medför låga minimikrav

Eftersom yrkesfisken över hela världen kan certifiera sig mot MSC:s standard är skillnaderna mellan dem stora. I det globala syd finns utmaningar och många brister i förvaltningen, medan det i EU finns en relativt fungerande förvaltning men med förbättringspotential. MSC kan möjligen bidra till förbättringar i områden där förvaltningen har stora brister men inte bli en hävstång för områden som EU.³⁵ MSC har en förhållandevis låg ribba för att ett fiske ska kunna certifieras, och går exempelvis inte utöver existerande lagkrav kring skydd av känsliga bottenmiljöer även om det kan behövas utifrån ett bevarandeperspektiv.³⁶ MSC menar att det inte är realistiskt att ställa för höga krav för att få certifiering eftersom hänsyn behöver tas till verkliga förhållanden i förvaltningen och i fiskerinäringen. Genom att inte ha för höga krav vill MSC få med sig så många yrkesfisken som möjligt för att förändra marknaden.³⁷ Samtidigt betonar forskare att certifierade produkter har funnits i decennier men att utvecklingen mot ett hållbart fiske går långsamt.³⁸ I slutändan är det förvaltningen och inte MSC som dikterar hur fisket bedrivs.³⁹ Trots bristerna är certifierad fisk något bättre än icke-certifierad, men mycket behöver förbättras för att säkerställa ett hållbart fiske.⁴⁰

Bättre fiskeriförvaltning ökar förutsättningarna för en bra miljömärkning

Dagens miljömärkning av fisk utgår från förvaltningen och är därför i grunden en politisk fråga. Det faktum att den nationella fiskeripolitiken är placerad inom ramen för Näringsdepartementets arbete innebär att fisket framför allt behandlas som en ekonomisk fråga snarare än en ekologisk. Politikerna bär även det yttersta ansvaret för att Sverige uppnår såväl nationella som internationella hållbarhetsmål. Fiskefrågan är högaktuell då det bland annat under 2020 framhölls av EU:s medlemsstater att målen för biologisk mångfald inom ramen för den gröna given behöver integreras fullt ut i fiskesektorn.⁴¹

Splittrat ansvar mellan myndigheter skapar otydlighet

Havs- och vattenmyndigheten, som bär det huvudsakliga ansvaret för den nationella fiskerikontrollen och ett hållbart nyttjande av våra hav, sjöar och vattendrag, anser inte att konsumentfrågor ligger på deras bord och tillhandahåller därför ingen information om privata

märkningar.⁴² Däremot har de etablerat ett spårnings-system för fisk i enlighet med EU-lagstiftning⁴³ som har möjlighet att bidra med information till konsumenten om sjömatens ursprung. De har även en regelbunden dialog med MSC där de fungerar som stöd i certifieringsprocessen genom att hjälpa MSC att tolka lagstiftningen och få inblick i hur HaV förhåller sig till den vetenskapliga rådgivningen. Som tidigare nämnt så måste certifierade yrkesfisker följa rådande förvaltning för att behålla sin certifiering.⁴⁴

Konsumentverket, vars uppdrag bland annat innefattar att ge råd till konsumenter om hållbara inköp och syna miljöpåståenden enligt Marknadsföringslagen, saknar expertkunskap om miljömärkning av fisk men hänvisar ändå till MSC och KRAV i Märkningsguiden. För mer information hänvisas konsumenten vidare till Livsmedelsverket.⁴⁵ Livsmedelsverket har i uppdrag att främja hållbara livsmedelssystem i enlighet med livsmedelsstrategin. På Livsmedelsverkets webbplats finns information om risker och nyttor med fisk kopplat till hälso- och miljöaspekter, samt övergripande information om fiskets miljöpåverkan. Där framhålls miljömärkningarna MSC och KRAV som garanter för hållbart fiske. MSC- och KRAV-certifieringar fungerar även som stöd vid offentlig upphandling. Tredjepartscertifieringar är det enda sättet för upphandlande myndigheter att styrka hållbarhet, kvalitet och spårbarhet av produkter eftersom kvalitetskontroller inte utförs av Upphandlingsmyndigheten själva.⁴⁶ Bristerna med certifieringarna, som forskare vid Stockholms universitets Östersjöcentrum, SLU Aqua och forskningsinstitutet RISE enhälligt vittnat om, framkommer dock inte.

Bristfällig konsumentinformation

Förtroendet för MSC är förhållandevis högt i Sverige. Enligt en konsumentundersökning från 2018 ansåg 66% att MSC använder sig av strikta standarder för bedömning, och 74% svarade att det är högst sannolikt att MSC garanterar framtida fiskkonsumtion för kommande generationer.⁴⁷ Informationen till konsumenter är samtidigt bristfällig. Det framgår exempelvis inte att det finns skillnader mellan fullt ut och villkorligt certifierad fisk eftersom produkterna märks likadant. Detta illustrerar tydligt att MSC förenklar en komplex verklighet för att nå fram med ett lättbegripligt budskap, vilket är gemensamt för miljömärkningar i stort.⁴⁸ I syfte att förbättra konsumenters möjligheter att handla hållbart bör information om villkorlig certifiering framgå tydligare hos berörda aktörer, det vill säga MSC, myndigheter och butiker.

Enligt marknadsföringslagen, dit miljömärkningar och miljöpåståenden räknas, har konsumenten rätt till korrekt information. Kommunikationen måste vara tydlig och entydig, och preciseras ifall den inte är det.⁴⁹ Väsentlig information får inte heller utelämnas.⁵⁰ I dagsläget finns förbättringspotential hos MSC i detta avseende. Eftersom KRAV till stor del bygger sin miljömärkning för vildfångad fisk på MSC:s standard för hållbart fiske omfattar det även deras certifiering. Som en del i ledet att underlätta för konsumenter att ställa om till en hållbar livsstil behöver politiker säkerställa att information för att göra hållbara inköp av livsmedel finns tillgänglig. Marknaden kan inte lösa frågan på egen hand. Genom att lägga ansvaret för hållbara matval på marknaden och konsumenter flyttas fokus från politikens ansvar vad gäller regleringar och styrmedel för ett hållbart fiske.⁵¹

Referenser

- 1 SCB (2020). [Livsmedelsförsäljningsstatistik.](#)
- 2 Novus (2021). [Novus Livsmedelsbarometer.](#)
- 3 Havsmiljöinstitutet (2020). [Svensk konsumtion av sjömat och dess påverkan på haven kring Sverige.](#)
- 4 Naturvårdsverket (2019). [Ett rikt växt- och djurliv.](#)
- 5 Sveriges lantbruksuniversitet (2007). [Räkna fisk i havet - så här går det till.](#)
- 6 Marine Stewardship Council (2020). [Celebrating and supporting sustainable fisheries.](#) (Hämtad 2021-12-16)
- 7 Marine Stewardship Council (u.å.). [About the MSC.](#) (Hämtad 2021-12-13)
- 8 Marine Stewardship Council. (2020). [Recognising & rewarding sustainable fishing: The Marine Stewardship Council Annual Report 2020-21.](#)
- 9 Barendse, J. et al. (2019). [DNA barcoding validates species labelling of certified seafood.](#) Current Biology, Vol 29, 198–199.
- 10 KRAV (2020). [KRAV-godkänd och MSC-märkt, vildfångad fisk - vad skiljer?](#)
- 11 Intervju med KRAV.
- 12 Marine Stewardship Council (u.å.). [MSC:s standard för hållbart fiske.](#) (Hämtad 2021-11-30)
- 13 Marine Stewardship Council (2019). [Så blir du certifierad: Din guide till utvärderingsprocessen för MSC fiskestandard.](#)
- 14 Marine Stewardship Council (2020). [MSC:s dolda styrka: förändringar på djupet.](#)
- 15 Marine Stewardship Council (2019). [Global Impacts Report Update.](#)
- 16 Intervju med MSC.
- 17 Marine Stewardship Council (2020). [MSC:s dolda styrka: förändringar på djupet.](#)
- 18 Marine Stewardship Council (2019). [Så blir du certifierad: Din guide till utvärderingsprocessen för MSC fiskestandard.](#)
- 19 Stockholms universitet, Östersjöcentrum (2019). [Fact Sheet: Konsten att förstå MSY.](#)
- 20 Intervju med Mikaela Bergenius Nord, Daniel Valentinsson & Ulf Bergström, SLU Aqua.
- 21 Stockholms universitet, Östersjöcentrum, Baltic Eye (2021). [Anpassa sillfisket till den vetenskapliga osäkerheten.](#)
- 22 Intervju med Daniel Valentinsson & Ulf Bergström, SLU Aqua.
- 23 Intervju med Mikaela Bergquist Nord, SLU Aqua.
- 24 Sveriges Riksdag, [Skrivelse 2001/02:152.](#)
- 25 Stockholms universitet, Östersjöcentrum, Baltic Eye (2021). [Anpassa sillfisket till den vetenskapliga osäkerheten.](#)
- 26 HELCOM (2021). [Climate Change in the Baltic Sea: 2021 Fact Sheet.](#)
- 27 Stockholms universitet, Östersjöcentrum (2019). [Fact Sheet: Konsten att förstå MSY.](#)
- 28 KRAV (2020). [KRAV-godkänd och MSC-märkt, vildfångad fisk - vad skiljer?](#)
- 29 Intervju med Malin Jonell, KVA och SRC och Sara Hornborg, RISE.
- 30 Baltic Sea Centre (2021). [Bottom trawling threatens European marine ecosystems.](#)
- 31 Havet.nu (2016). [Om trållning av havets botten.](#) (Hämtad 2021-12-16)
- 32 Marine Stewardship Council (u.å.). [Can a 'super trawler' fish sustainably?;](#)
- 33 Marine Stewardship Council (u.å.). [Demersal or bottom trawls.](#)
- 34 Intervju med Malin Jonell, KVA och SRC.
- 35 Intervju med Världsnaturfonden.
- 36 Intervju med Sara Hornborg, RISE, & Daniel Valentinsson, SLU Aqua.
- 37 Intervju med Sara Hornborg, RISE.
- 38 Intervju med MSC.
- 39 Intervju med Malin Jonell, KVA och SRC.
- 40 Intervju med Sara Hornborg, RISE.
- 41 Intervju med Malin Jonell, KVA och SRC.
- 42 Europeiska rådet (2021). [Biologisk mångfald: hur skyddar EU naturen?](#) (Hämtad 2021-11-30)
- 43 Havsmiljöinstitutet (2020). [Svensk konsumtion av sjömat och dess påverkan på haven kring Sverige.](#)
- 44 [Rådets förordning \(EG\) nr 1224/2009 av den 20 november 2009.](#)
- 45 Intervju med Havs- och Vattenmyndigheten.
- 46 Intervju med Konsumentverket.
- 47 Intervju med Upphandlingsmyndigheten.
- 48 Globescan (2018). [MSC Consumer Insights 2018.](#)
- 49 Seawin (2021). [Hållbar konsumtion av sjömat: Hur nå dit?](#)
- 50 Konsumentverket (2021). [Miljöpåståenden i reklam.](#) (Hämtad 2021-11-30)
- 51 Konsumentverket (2021). [Marknadsföringslagen.](#) (Hämtad 2021-11-30)
- 52 Intervju med Sveriges Konsumenter.